

“Tahir ile Zühre” Hikâyesinde Bulunan Ana Motifler Üzerine Bir İnceleme*

A Review on the Main Motifs Found in the Story “Tahir and Zühre”

Ebru Akyüz^a

Bartın Üniversitesi, Bartın, Türkiye.
ebru.dmn.35@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2234-3245

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 02.09.2022

Düzeltilme tarihi: 27.12.2022

Kabul tarihi: 22.12.2022

Anahtar Kelimeler:

Halk Edebiyatı,

Halk Hikâyeleri,

Motif,

Tahir,

Zühre.

ÖZ

Sözlü edebî türlerin en eski örneklerinden biri olan Halk hikâyeleri, Türk halk anlatıları içerisinde ayrı bir yere sahiptir. Halk hikâyelerinin incelemesinde en önemli konulardan birisi de hikâyelerin içerisinde bulunan motiflerin araştırılmasıdır. Halk anlatılarının temelini oluşturan bu motifler, içinde bulunduğu metinde önemli fonksiyonlar icra ederek metne doğrudan güç kazandırır. Geçmişten günümüze kadar Türk halk hikâyeleri içerisinde bulunan motifler ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Çalışmaya konu olan Tahir ile Zühre eseri/hikâyesi, Türk Halk Edebiyatı ürünleri arasında en çok bilinen ve sevilen halk hikâyelerinden biridir. Fikret Türkmen'in Tahir ile Zühre adlı kitabının içerisinde bulunan ve “Y” olarak gösterilen metin esas alınarak yapılan bu çalışmada hikâye içerisindeki motifler üzerinde inceleme yapılmıştır. Sonuç olarak, Tahir ile Zühre hikâyesinde “çocuksuzluk, elma, mucizevi doğuş, ad verme, düş görme, bade içme ve olağanüstü varlıkların yardımı” gibi önemli birçok motifin olduğu tespit edilmiş ve incelenmiştir.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 02.09.2022

Received in revised form: 27.12.2022

Accepted: 22.12.2022

Keywords:

Folk Literature,

Folk Stories,

Motif,

Tahir,

Zühre.

ABSTRACT

Folk tales, one of the oldest examples of oral literary genres, have a special place in Turkish folk narratives. One of the most important issues in the analysis of folk tales is the investigation of the motifs in the stories. These motifs, which form the basis of folk narratives, directly give strength to the text by performing important functions in the text. From past to present, many researches have been done about the motifs in Turkish folk tales. The work/story of Tahir and Zühre, which is the subject of the study, is one of the most known and loved folk tales among Turkish Folk Literature products. In this study, based on the text shown as "Y" in Fikret Türkmen's book Tahir ile Zühre, the motifs in the story were examined. As a result, it has been determined and examined that there are many important motifs such as "childlessness, apple, miraculous birth, naming, dreaming, drinking wine and the help of extraordinary beings" in the story of Tahir ile Zühre.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Akyüz, E. (2022). “Tahir ile Zühre” Hikâyesinde Bulunan Ana Motifler Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 8 (2), K1Ş, s.141-147.

* DOI: 10.46442/intjcss.1170222

** Sorumlu yazar: Ebru Akyüz, ebru.dmn.35@gmail.com

Giriş

Kültür ve edebiyat tarihi hakkında çalışma yapan kişiler tarafından Türk kültüründe edebiyatın önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmıştır. Türk kültüründeki göçebe yaşam tarzının bir getirisi olarak destan dönemi, yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte hikaye anlatma geleneğinin ortaya çıkışı sözlü edebiyat alanında yeni edebi türleri meydana getirmiştir. Göçebe yaşam tarzı sonucunda ortaya çıkan destanlar kahramanlık muhtevası üzerinde kurulu iken, yerleşik hayata geçildikten sonra ortaya çıkan halk hikayelerinin muhtevası genel olarak aşktır. Halk hikayelerini meydana getiren olaylar gerçek olabileceği gibi gerçeğe yakın ve olağanüstülüklerle dolu da olabilmektedir (Özçelik, 2021: 1248).

Sözlü edebiyat türünün en eski örneklerinden biri olan halk hikayelerinin incelemelerinde en önemli konulardan birisi de hikayelerin içerisinde bulunan motiflerin belirlenmesidir. Motif kavramı üzerine birçok tanım yapılmıştır. Türkçe'ye Fransızca'dan geçmiş olan motif kavramı Türkçe sözlükte “yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri; kendi başına konuya özellik kazandıran öğelerden her biri” (TDK, 1998) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımın dışında “Motif kelimesi hikâye etmenin en küçük unsuru” (Artun, 2006: 138) şeklinde de tarif edilir. Ayrıca “Max Lüthi, motifi, hikâye etmenin, itici ve sürükleyici güce sahip en küçük unsuru olarak tanımlar” (Karadeniz-Yağmur, 2017: 1).

Motif kavramı üzerine yapılan görüşlerin ortak noktası, birçok halk edebiyatı türlerinin en küçük ögesi olmasıdır. “Motif; mitoloji, masal, efsane, destan ve halk hikâyesi gibi türlerde yaşama gücüne sahip en küçük öğedir. Halk anlatılarının temelini oluşturan motifler, içinde bulunduğu metinde önemli fonksiyonlar icra eder ve metne doğrudan güç kazandırır” (Abalı, 2018: 3).

Halk hikâyeleri içerisinde önemli bir yere sahip olan motif kavramı üzerine birçok çalışma yapılmıştır: “Halk bilimi çalışmalarında motif teriminin işlevsellik kazanması Tarihi-Coğrafi Fin Kuramıyla birlikte olmuştur. Kuramın en önemli temsilcilerden Anti Aarne (1867-1925) masal tip kataloğunu 1910 tarihinde yayımlamıştır” (Gümüş, 2019: 48). Motif alanının en kapsamlı çalışması Stith Thompson'un yazmış olduğu “*Motif-Index of Folk-Literature*” isimli 6 ciltlik eseridir. Eser içerisinde “Index'te motiflerin tematik olarak sınıflandırması ve numaralandırılması yapılmıştır” (Çakar, 2020: 25). “Motif araştırmaları, bir anlatmadaki motiflerin benzerlerinin diğer metinlerde olup olmadığının tespit edilmesine yöneliktir. Ayrıca motif, kalıp, formül gibi metni yapısal açıdan değerlendiren birimler, sözlü gelenek ürünlerini hatırlatmaya ve anlatı kurgusunu yaratmaya yardımcı olmaları yönünden de önemlidir” (Akt. Atlı, 2018: 1841).

Halk Hikâyeleri üzerine çalışma yapan araştırmacılardan olan Ali Berat Alptekin, “*Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*” adlı kitabında motif kavramı hakkında şunları dile getirmiştir: “Nakışta, resimde, mimarideki motif kavramı ile halk nesrindeki motif kavramı arasında epeyce farklılıklar vardır. Halk nesrinde motif olabilmesi için, olağanüstülüğün olması gerekmektedir. Bu olağanüstülük, kahramanda, olayda, zamanda, mekânda, kısacası nesirdeki her türlü olayda karşımıza çıkabilir” (Alptekin, 2005: 289). Alptekin (2005)'in yapmış olduğu bu açıklama motifin en önemli özelliğini vermesi bakımından önemlidir.

Motif bakımından zengin olan halk hikâyelerinin “Sözlü ürünlerini kuşaktan kuşağa devam ettiren toplum, var olduğu her çağda gerek toplumsal belleğinde mevcut bulunan gerekse hayal ve imge dünyasında yarattığı bazı motifleri bu anlatılarına yansıtır. Söz konusu bu motiflerden biri de olağanüstülük motifleridir. Gerek mitik anlatılardan kalan bir hatıra özelliği göstermesi gerek de eski inanış unsurlarının kültür öğelerine yansımaları neticesinde bu olağanüstülük motifleri, birçok halk anlatmasının temel yapı taşı niteliği haline gelmiştir” (Abalı, 2018: 1). Abalı (2018)'nin de belirttiği üzere motif kavramının temel taşı olağanüstülük özelliğidir. Hatta bir unsurun motifin olarak değerlendirilmesi için olağanüstülük özelliğinin olması gerekir (Bars, 2010: 23). “İlk formüller olarak ortaya çıkan ve aslında gündelik ve mitolojik figüratif genellemeler dünyasını teşkil eden motifler olağanüstü üretkenliğe ve iç gelişme, kapasite, dönüşüm, çeşitli uygulamalar, yeniden tasarlama vb. pek çok imkâna sahiptir” (Putilov, 2019: 128).

Bu çalışmada “Tahir ile Zühre” hikâyesinde bulunan motifler incelenmiştir. Hikâyenin birçok varyantı bulunmasına rağmen hikâyenin hemen hemen bütün varyantlarındaki genel olay sıralaması şu şekildedir: “Tahir ile Zühre’nin Aileleri; Kahramanların Doğumu ve Âşık Olmaları; Âşıkların Evlenmelerinin Engellenmesi ve Tahir’in İlk Sürgüne Gönderilmesi; Tahir’in İlk Dönüşü; Tahir’in İkinci Defa Sürülmesi; Tahir’in İkinci Defa Dönüşü, Zühre’nin Başkası ile Evlendirilmek İstenmesi; Tahir’in Sonu; Zühre’nin Akıbeti; Rakibin Akıbeti; Ölümden Sonra Meydana Gelen Efsaneler”. Tahir ile Zühre hikâyesinin özetinin verilmesi, hikâye incelemesinin daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacağı öngörülmektedir. Hikâyenin çok sayıda varyantı olmasına rağmen bütün araştırmacılar arasında üzerinde ortak karar kılınmış olan belirli bir ana hat mevcuttur. Çalışmada incelenen hikâye metni Fikret Türkmen’in Tahir ile Zühre adlı kitabındaki incelemesindeki “Y” olarak gösterilen ilk metin üzerinden yapılmıştır. “Tahir ile Zühre” hikâyesinin kısa özeti şu şekildedir:

Eski zamanda zengin, güçlü bir Padişah varmış. Bu padişahın malı, mülkü her şeyi varmış. Ama padişahın soyunu ve tahtını sürdüreceği bir çocuğu yokmuş. Ne yaptıysa da çocuğu olmamış. Padişahın vezirinin de padişah gibi çocuğu olmuyormuş. Padişah bir gün kılık değiştirerek vezirini de yanına alıp çarşıya gider. Çarşıda yaşlı bir derviş “her kim bana bir altın verirse Allah onun ne muradı varsa versin” diyerek ikisinden para ister. Padişah o kadar doktora gittim, para sarf ettim bir şey olmadı. Belki bunun duası kabul olur diyerek dervişin istediği parayı verir. Derviş parayı alınca padişaha dua eder. Padişah ve veziri bir bahçede bulunan ağacın dibinde dinlenirken bir derviş gelir. Derviş her ikisinin de çocukları olmadığını bilir. Bir elmayı ikiye böler ve yarısını Padişaha diğer yarısını da vezire verir. Bu elmaları yediklerinde Padişahın bir kızı, vezirinde bir oğlu olacağını söyler. Derviş onlardan kızın ismini Zühre, erkeğin ismini de Tahir koymalarını ister ve bu iki çocuğu birlikte büyütüp mutlaka evlendirmelerini söyler. O akşam elmayı yiyen padişahın ve vezirin dokuz ay sonra çocukları dünyaya gelir. Padişahın bir kızı olur ismini Zühre koyar. Vezirin de bir oğlu olur ismini Tahir koyar. Bu çocuklar hep birlikte büyürler.

Birbirlerini kardeş bilerek büyürken on yaşlarında kardeş olmadıklarını öğrenirler. Zaman geçtikçe birbirlerine sevdalanan Tahir ile Zühre, gizli gizli buluşurlar. Arap köle bu buluşmaları Zühre’nin annesine bildirir. Padişah öğrenince iki aşığı evlendirmek ister ama Padişah’ın eşi, yaptırdığı büyü ile padişahı Tahir’e düşman eder ve Tahir’i zindana attırır. Yedi yıl boyunca zindanda kalan Tahir, bir dervişin yardımıyla zindandan kaçar ve Zühre’nin kalmış olduğu köşke gider. Köşkü gözetken Arap köle bunu padişaha yetiştirir. Padişah Tahir’in ellerini ve ayaklarını bağlayarak bir salın içine koyup Şat suyuna bırakır. Tahir tüm bu olanlara rağmen yine Zühre’ye ulaşmayı başarır. Tahir’in Zühre’den vazgeçmemesi üzerine Padişah Tahir için idam kararı verir. İdama götürülürken iki rekât namaz izni isteyen Tahir, namazdan sonra canını alması için Allah’a dua eder, Allah da duasını kabul ederek o anda Tahir’in canını alır. Tahir’in acısına dayanamayan Zühre aklını kaybeder ve Tahir’in mezarının toprağını kokladıktan sonra sevdiği adamın mezarı başında ölür. Zühre’ye âşık olan Arap köle Zühre’nin öldüğünü görünce kendini hançerle öldürür.

İki mezar kazılıp âşıklar yan yana gömülür. Arap köle de başuçlarına gömülür. Zühre’nin mezarında beyaz, Tahir’in mezarında da kırmızı bir gülfidanı biter. Arap kölenin mezarında ise kara bir diken çalısı biter. Bu çalı bu güllerin kavuşmasını engeller. Burayı ziyaret eden her âşık çalıyı keser ama o çalı yeniden çıkar.

Tahir ile Zühre Hikâyesinde Tespit Edilen Motifler

Tahir ile Zühre hikâyesinde “Çocuksuzluk Motifi, Elma Motifi, Mucizevi Doğuş Motifi, Ad Verme Motifi, Düş Motifi, Bade İçme Motifi, Olağanüstü Varlıkların (Hızır veya Derviş) Yardımı Motifi” başlıklı motifler tespit edilmiştir.

Çocuksuzluk Motifi

Halk hikâyelerinin çoğunda olağanüstü şekilde çocuk sahibi olma motifinin ilk aşaması olan “çocuksuzluk” motifi bulunur. “Çocuğun aile hayatında taşıdığı değer, halkın anlatılarına da aksetmiş, çocuksuzluk motifi

ile ailelerin yaşadığı sıkıntılar dile getirilmiş, çocuk olması için birtakım uygulamalar ve ritüeller çeşitli alanlarda kendisini göstermiştir” (Çetindağ-Süme, 2015: 136). Birçok hikâye ve destanlarda “Çocuksuzluk, daha doğmadan destan kahramanının önemini vurgulamak üzere gelenek tarafından kurgulanır” (Yıldız, 2009: 62). Hikâyelerde çocuksuzluk motifi genel olarak, çok zengin olan ama bütün çabalarına rağmen çocuk sahibi olamayan padişahın çocuk sahibi olmak için verdiği mücadele ile başlar. Doğacak olan çocuğun hikâye içerisindeki önemi vurgulanması adına çocuğun dünyaya gelişi olağan üstünlükler ile doludur. “Çünkü bu kahramanlar, sıradan insanlardan farklılık göstermelidir. Bu sebeple partenojenez yani temas olmadan çocuk sahibi olma hususu, anlatılarda olağanüstü bir motif olarak karşımıza çıkar ve bu şekilde çocuk sahibi olmanın önemine vurgu yapılır” (Çetindağ-Süme, 2015: 137).

Tahir ile Zühre hikâyesinde de padişah ve vezirinin çocukları olmaz. Padişah malını, mülkünü seferber edip çocuk sahibi olmaya çalışır: “Padişahın malı, mülkü, hazinesi, askeri kısacası her şeyi vardı. Ancak çocuğu olmadığı için acı ve kederden kurtulamıyordu. Tek düşüncesi, tek kaygısı çocuktur. Her nerede bir doktor duysa, hemen adamlarını gönderir, onlara çeşitli haplar ve macunlar yaptırarak tedavi olmaya çalışırdı” (Türkmen, 2015: 207). “Çocuk sahibi olabilmek için ‘aç görsen toyırgıl, yalnızca görsen tonatgıl, borçluyı borçundan kurtarıp, depe gibi et yağ göl gibi kıymız sağdur, ulu toy eyle, hacet’ dilenir” (Akt. Gümüş, 2019: 54). Tahir ile Zühre hikâyesinde de çocuğu olmayan padişah doktor ve tabiplerden çare bulamayınca belki duası kabul olur diye ondan bin altın isteyen dervişe istediği altını verir. Bunun üzerine derviş padişahın çocuğunun olması için ona dua eder. Bu dua sonucunda bir süre sonra başka bir derviş padişah ve vezire bir elma verir. Bu elmayı yiyen padişah ve vezirin çocukları olur.

Elma Motifi

Çocuk sahibi olmak için halk inanışlarında “yatır ziyareti, türbe toprağı yeme/içme, hocaya yazdırılan büyü çözümleri çeşitli yiyeceklerin yenmesi, elma yemek, çeşitli bitkilerden yapılan macunu yemek, buğuya oturmak gibi pek çok ritüel ve uygulama yapılır” (Gümüş, 2019: 54). Bu ritüellerden en bilindiği elmadır. Türk halkının âdet ve inançlarında en sık rastlanılan meyvedir elma (Altun, 2008: 263). Geçmişten günümüze kadar elmanın birçok işlevi bulunur. Bu işlevlerden en önemlisi doğurganlık işlevidir. Bu yüzden “Anadolu masallarında elma, sağaltıcı, iyileştirici işlevinin yanında, çocuğu olmayan çiftlere yedirildiğinde çocuk sahibi olacaklarına inanılan” bir nesne konumundadır (Şimşek, 2018: 2355). Birçok halk hikâyesinde bulunan çocuksuzluk motifinde çocuk sahibi olmak için her yolu deneyen fakat çocuk sahibi olamayan padişah veya vezirin yolda karşılaştıkları bir dervişten alıp yedikleri elma sayesinde çocuksuzlukları ortadan kalkar (Eren, 2016: 359).

Tahir ile Zühre hikâyesinde de bir derviş bir elmayı ikiye bölerek Padişah ve Vezire verip şunları dile getirmiştir: “Bu elmaları bu gece yiyin, Allah’ın izniyle evlatlarınız olacak. Fakat kızın adını Zühre, oğlanın adını da Tahir koyacaksınız” (Türkmen, 2015: 208). Padişah ve vezir o akşam elmaları yerler ve dokuz ay sonra padişahın bir kızı, vezirin ise bir oğlu olur.

Mucizevi Doğuş Motifi

Türk halk hikâyeleri hakkında araştırma yapan Otto Spies Türk halk hikâyelerinin incelenmesinde “kahramanın mucizevi doğumu, âşık olması, sevgililerin karşısına çıkan engeller, sevgililerin kavuşmaları” olarak dört bölümde incelenebileceğini belirtir (Küçükbasmacı, 2005: 273). Birçok halk hikâyesinde kahramanın mucizevi doğumu öncesinde “uzun zamandan beri çocuk özlemi çeken statü sahibi bir babanın çocuksuzluğunu hatırlatan bir olaydan sonra aşırı bir şekilde üzülmesi ve bunu takiben de çıktığı seyahatte karşılaştığı dervişten yardım görmesi” gibi olaylar yaşanır (Cemiloğlu, 1997: 65). Hikâyelerde olan bu durum yani “Ailelerin çocuksuzluğu, mucizevi doğum için hazırlıktır. Çünkü kahramanın olağanüstü özelliklere sahip olması gerekir. Olağanüstü doğum, kahramana hikâyenin olay örgüsünde ve icra ortamındaki dinleyiciler nezdinde statü ve kutsallık kazandırır” (Çelepi, 2015: 6).

Tahir ile Zühre hikâyesinde de bu durum aynıdır. Uzun zaman çocuğu olmayan ve hiçbir şekilde bu duruma çare bulamayan padişah ve vezir dervişin vermiş olduğu mucizevi elmayı yedikten sonra eşleri hamile kalır, dokuz ay on gün sonra çocukları olur.

Ad Verme Motifi

Adlandırma veya ad verme işleminde ad, bir tanımlamadır. Bu ad verme eylemi, ad verme işini gerçekleştiren kişiye has, özgün bir yaratımdır. Ancak adlandırma işlemi sonucunda verilen ad; kişinin karakterini, toplum içindeki konumunu, geleceğini etkileyeceğinden dolayı ad vericinin de toplum içinden herhangi biri olmamasına ve toplum tarafından saygı duyulan biri olmasına dikkat edilir (Kızıloğlu, 2021: 46). Halk hikâyelerinde ad verme işini genellikle kahramanın doğumuna yardımcı olan Hızır, derviş, pir gibi karakterler verir. Tahir ile Zühre hikâyesinde de bu durum aynıdır. Dervişin, çocuk özlemi çeken padişah ve vezire elma vermesinin ardından daha çocukları doğmadan çocukların isimleri derviş tarafından belirlenmiştir. *“Bu elmaları yiyin, Allah’ın izniyle evlatlarınız olacak, fakat kızın adını Zühre, oğlanın adını da Tahir koyacaksınız”* (Türkmen, 2015: 208).

Rüya Motifi

En az diğer motifler kadar dikkat çekici bir diğer motif, rüya motifidir. Türk kültüründe bu motifin izleri çok eskiye dayanır. Birçok efsane, destan ve halk hikâyelerinde sıkça kullanılır. Halk hikâyelerinde âşıklar rüya görmeden önce bu rüya görme olayına hazırlayan çıraklık, saz-söz, sıkıntılar ve maneviyat gibi bazı nedenler vardır (Yardımcı, 2004). Bu sebeplerden dolayı hikâye kahramanı rüya görür. Bazen de görülen bu rüyalar yol gösterici niteliktedir. Hakeza incelenen Tahir ile Zühre hikâyesinde de bir gün Tahir rüyasında kara bir köpek görür. Rüyasında ona saldıran bu köpekten bir türlü kurtulamaz. *“Rüyada kara köpek görme motifi sembolik bir anlam taşımaktadır”* (Türkmen, 2015: 183). Bu rüyayı gören Tahir uyanır uyanmaz bu rüyanın kötü olayların habercisi olduğunu anlar. Tahir’in rüyasındaki bu kara köpek, gerçek hayattaki Arap köledir. Arap köle rüyasında köpeğin Tahir’e zarar verdiği gibi onunla uğraşp Zühre’ye kavuşmasına engel olur.

Bade İçme Motifi:

Bekir Şişman, “bade içme” tarifini şöyle verir: *“Bâde içme, kişinin gördüğü bir rüya sonucu âşık dediğimiz sanatçı tipine doğru evrilmesidir. Âşık edebiyatında rüya, kişinin özellikle irticalen şiir söyleme yeteneği kazanmasında, dini bilgiler ile ilm-i ledünnü (gayb ve marifet ilmini) öğrenmesinde, kişinin âşıklık özelliklerini içselleştirmesinde ve sanat terakkisinde önemli bir etken olarak kabul edilmektedir. Burada rüya, âşıklığa geçişte bir yöntem, bâde ise rüya içerisindeki enstrümanlardan biri olarak kabul edilebilir”* (Şişman, 2015: 317). Hikâyede rüya gören *“kahraman kendi kendine uyanır; ilk fırsatta eline geçen bir saz ile başından geçenleri anlatır”* (Dağlı, 2019: 900). Bu durum Tahir ile Zühre hikâyesinde şu şekildedir: *“Köşkte birbirlerine sarılıp kendilerinden geçtiler. Dadı önce şaşırıp, daha sonra gül suyu getirip yüzlerine serpti, iki sevdalının akılları başlarına gelip, tekrar sarılıp ağlaştılar. Daha sonra dadı, gül badelerinden önce Tahir’e daha sonra Zühre’ye sundu. Her ikisi de badeleri içince hicap perdesini kaldırıp sabaha kadar zevk ve safa eylediler”* (Türkmen, 2015: 229).

Olağanüstü Varlıkların (Hızır veya Derviş) Yardımı Motifi

Hemen hemen bütün Halk hikâyelerinde mutlaka kahramanların yardımcısı veya yardımcıları vardır. *“Bu kişi özellikle de Hz. Hızır olmuştur. Hz. Hızır, Derviş, Pir Dede veya Ak Sakallı İhtiyar, mutlaka kahramanın her durumda yardımına koşmaktadır. Öyle ki bu yardım, doğumdan ölüme kadar devam etmektedir”* (Bunsuz, 2015: 11). Tahir ile Zühre hikâyesinde daha hikâyenin başında bir dervişin yapmış olduğu bir iyilik sayesinde padişah ve vezirin çocuğu olur. Zühre’ye sevdalı olan Tahir birçok zorluk yaşamıştır ve bu zorlukların çoğunda Tahir’e olağanüstü varlıkların (Derviş, Hızır) vb. yardımı olmuştur. *“Derviş Tahir’e selam verdi. Tahir, selamı aldı. Derviş, Tahir’i terkisine alıp, gözünü yum dedi. Tahir,*

gözünü yumdu. Derviş aç dedi, açtı. Tahir kendini Zühre'nin köşkünün altında buldu. Bir baktı ki yanında kimseler yok. O zaman dervişin Hızır aleyhi selam olduğunu anladı” (Türkmen, 2015: 237).

“Hikâyelerde, kahramanın en büyük yardımcısı, Hazreti Hızır'dan sonra attır” (Oğuz, 2008: 7). Tahir ile Zühre hikâyesinde de Göl padişahının üç kızının Tahir'e âşık olmasından dolayı Tahir çareyi kaçmakta bulur. Kaçarken bir çeşme başında durur, abdest alıp iki rekât namaz hacet namazı kıldıktan sonra uyur. Uyandığında beyaz bir at ve onun yanında derviş görür. Bu at onun Zühre'ye ulaşmasında bir araçtır.

Sonuç

Halk edebiyatı ürünleri içerisinde önemli bir yere sahip olan “Tahir ile Zühre” hikâyesinin incelendiği bu çalışmada hikâye içerisinde bulunan yedi ana motif tespit edilmiştir. Halk hikâyelerinin çoğunda ve Tahir ile Zühre hikâyesinin başlangıcında bulunan “çocuksuzluk” motifi, olağanüstü şekilde çocuk sahibi olma motifinin ilk aşaması niteliğindedir. Bu motif ile doğacak olan çocukların yani hikâyenin başkahramanları olan Tahir ve Zühre sıradanlıktan çıkarılıp önemli bir konuma ulaştırılır. Halk hikâyelerinde sık sık kullanılan diğer bir motifte “elma” motifidir. Bu motif diğer halk hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâye de de doğurganlığı temsil eder. Hikâyenin diğer ana motifi olan “mucizevi doğuş” motifi, çocuksuzluk ve elma motiflerinin devamı niteliğindedir. Derviş'in vermiş olduğu elmayı yedikten dokuz ay sonra hikâye kahramanları Tahir ile Zühre dünyaya gelir.

Halk hikâyelerinde kahramanlarına ad verme eylemi genel olarak toplum tarafından saygı duyulan önemli kişiler tarafından verilir. Birçok hikâyede bu ad verme eylemini derviş, pir veya hocalar üstelenir. Tahir ile Zühre hikâyesinde de bu iki kahramana isimleri bir derviş tarafından verilir. Düş motifi ile hikâyenin başkahramanına yol gösterici konumundadır. Bade içme motifi, bu hikâyede “gül suyu” olarak verilir. Birçok halk hikâyesinde olduğu gibi burada da hikâyenin başından sonuna kadar hikâye kahramanı olan Tahir'in yaşamış olduğu zorluklardan dolayı ona yardım eden bir Derviş veya Hızır bulunur.

Hikâyenin bütününe bakıldığında, halk hikâyelerinin temelini oluşturan ana motifler bulunur. Tüm bu motifler birbiri ile bağlantılı ve birbirinin devamı niteliğindedir. “Tahir ile Zühre” hikâyesi, Halk hikâyelerinin birçok motifini içerisinde barındırması bakımından önemlidir.

Kaynakça

- Abalı, İ. (2018). Bozcigit hikâyesinde olağanüstülük motifleri. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Alptekin, A.B. (2005). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Akçağ Yayınları.
- Altun, I. (2008). Türk halk kültüründe elma. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(5), 262-281.
- Artun, E. (2006). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*. Kitabevi Yayınları.
- Atlı, S. (2018). Aşkın on dokuz hâli: Anadolu masallarında “âşık olma” motifi üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(3), 1839-1865.
- Bars, M.E. (2010). Kerem ile Aslı hikâyesinde olağanüstülük motifleri. *International Journal of Social Science*, 3(1), 21-30.
- Bunsuz, H. (2015). *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Dinî Motifler Üzerine Bir Araştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Cemiloğlu, M. (1997). Azerbaycan ve Anadolu halk hikâyelerinde kahramanların âşık olması ile ilgili motifler ve bunların yapısı. *TDK Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (3), 62-91.
- Çakar, A. (2020). *Tatar, Başkurt Destanları ile Çuvaş Alp Hikâyelerinde Anne ve Baba Motifi* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

- Çelepi, M.S. (2015). *Halk Hikâyelerinde Aşk ve Statü*. Türkmen Bilgesi Fikret Türkmen Armağanı (ed. İbrahim Dilek-Ferah Türker). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s.157-170.
- Çetindağ-Süme, G. (2015). Halk anlatılarında “olağanüstü biçimde hamile kalma” motifi üzerine bir değerlendirme. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 6(20), 135-151.
- Dağlı, H. (2018). Âşık edebiyatında “bade içme” motifi ve şamanizmdeki benzerliği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 5(12), 898-908.
- Eren, M. (2017). Anadolu sahası Türk masallarında dua motifi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, (58), 355-375.
- Gümüş, İ. (2019). *Elif ile Mahmut Hikâyesi (İnceleme-Metin)* --1. Baskı. -- İstanbul: Hiperyayın.
- Karadeniz-Yağmur, S. (2017). Âşık Günay Yıldız’ın hikâyeleriyle yaralı Mahmut hikâyesinin motif mukayesesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 1-21.
- Kızıloğlu, M. (2021). Türklerin ad verme kültüründe ad verici profili. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 7, 45-64.
- Küçükbaşmacı, G. (2005). Yapısına göre iki halk hikâyesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 273-286.
- Oğuz, M.Ö. (2008). *Halk Hikâyeleri*. Kültür Eserleri, Ankara.
- Özçelik, B. (2021). Adını yaşamış bir vakadan alan “Kısmetsiz Ahmet Hikâyesi” üzerine bir tahlil denemesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(36), 1247-1264.
- Putilov, B.N. (2019). Süje oluşturu bir unsur olarak motif. *Millî Folklor*, 31(122), 128-139.
- Şimşek, T. (2018). Türk masal anlatma geleneğinde elma ödülü. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2352-2368.
- Şişman, B. (2015). Günümüz âşıklarında “rüya ve bade motifi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 316-323.
- TDK, (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, F. (2015). *Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı. Ankara.
- Yardımcı, M. (2004). Âşık Edebiyatında rüya sonrası âşık olma (Bade İçme). *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*.
- Yıldız, N. (2009). Türk destanlarında “çocuksuzluk”. *Millî Folklor*, 21(82), 76-88.